

حاج سید نصرالله - این مطلبی که حاج میرزا ابراهیم گفته اند معلوم توجه است در حقیقت این اشخاصی که در انجمنها هستند اگر متروک شوند تولید فتنه و فساد میشود و اما اینکه از طرف مجلس مأمور برود با اعتماد بنده وزیر علوم که در این کار امتحان دادند چند نفری را معین کرده بفرستند که با اهالی همان انجمنها مذاکره کرده ارائه طریق نموده اگر همان اشخاص سزاوار هستند که بسیار خوب والا تجدید انتخاب شود.

ادب التجار - این چه سوغاتی است که نسبت بوکیل میبرد که نباید وکیل بولایت خود برود و اهل ایران تماماً بی علم نیستند نظامنامه هم که فارسی است از روی آن رفتار میکنند گذشته سئوال دیگری دارم که آیا این ترتیب در سایر جاها هم معمول است یا نیست.

رئیس - در هیچ معمول نبوده ولی بواسطه یاره مواع که پیش میاید لازم است عقیده آزاد است باید رای داده شود و نتیجه معلوم گردد.

آقای سید علی نقی - اینکار ملت است اگر نباشد کسی برود باید از او کلا باشد ولی اینکه وکیل هر ولایتی بجای دیگر برود ملاحظه بی خود است.

آقای میرزا مرتضی قلیخان - این مطلب را بنده گفتم که وکیل هر ولایتی بجای دیگر برود وجهی اعتراض کردند ملت آنرا عرض می نمایم که همه تصدیق کنند و آن اینست وکیل هر ولایتی لابد دوست دارد دشمن هم دارد لابد اسباب اتهام فراهم خواهد آمد ولی اگر چنانچه وکیل هر ولایتی بجای دیگر برود این اشکال پیش نخواهد آمد.

آقای سید حسن تقی زاده - صحبت این مطلب است که وکیل هر ولایتی بجای دیگری برود اولاً باید ببینیم که آیا رفتن وکیل لازم است یا خیر و وقتی که يك دولتی قانونی شد باید امورات آن مملکت از روی قانون رفتار شود این مسئله انجمنها از کارهای داخلی است و راجع بوزارت داخله و حکومتها است اگر از وکلا برود مخالف با قانون است اگر کسی هم نباشد برود باید بطور معلمی برود در صورتیکه ما اشخاص کاری لازم داریم باید از خارج معین شده برود و بعد از این ملت باید بدانند که مجلس دارالشوری در مرکز فقط مشغول وضع قوانین است و ناظر در کار دولت است باید ملت در ولایات حکومتهای خود را شناخته اطاعت نمایند.

آقای میرزا نظام الدین - بقانون نظامنامه باید رفع اغتشاشات از حکام خواسته شود اگر از عهد بر نیامدند آنوقت از طرف مجلس اگر لازم است کسی برزد.

احسن الدوله - ما هنوز لباس پوشیدن خود را نمیدانیم این دلالت بر بی علمی ما میکند این لباس که باید بتن این ملت بیوشانیم باید درست بیوشانید نه يك آدم سفید رو و دل سیاه این کار را بکنند باید لباس بر لریان باشد که پاک و صاف باشد حال از هر کجا باشد لام نیست وکیل باشد در هر حال ناظر از طرف مجلس لازم است.

حاج میرزا آقا - بجهت رفتن کسی با نظامنامه محتاج بمخارجی است و حالا بودجه ما انتضای اینگونه مخارجات را ندارد خوب است نظامنامه فرستاده شود اگر تولید فساد شد توسط نگراف اطلاع داده میشود باید در اغلب ولایات

بموجبی بدون فرستادن وکیل میبرد
وکیل الرعایا - ما يك اداره تفتیش لازم داریم که رفق تمام این مفاصد بشود گذشته اشخاصی که مایل بدستی و راستی هستند زیاد ترند از اشخاص مفرض و مفسد.

آقای سید محمد جعفر - در بعضی ولایات به ترتیب صحیح انتخاب شده مثل اصفهان و شیراز تبریز و اینگونه جاها حاجت فرستادن مأمور نیست هر گاه از جاهای دیگر هم صدا بلند شد همانطور که آقای حاج سید نصرالله فرمودند مأمور معین میشود و فرستاده میشود (لامحه آقای شرف الدوله در این موقع قرائت شد) چند نفره مطلب اهمی بنظر بنده رسیده که لازم میدانم پیشنهاد اعضاء محترم مجلس شورای ملی نمایم اصغر تصویب میفرمایند بموقع اجری گذاشته شود.

اولاً بصاحبان حقوق و افراد قشون چنان وانمود کرده اند که مجلس شورای ملی در ادای حقوق آنها تکامل و تسامح دارد و حال آنکه اعضاء مجلس بصورت بلند فریاد میکنند که حقوق افراد قشون و حقوق سایرین باید بدون کسر و نقصان قایم خودشان شود و نباید مثل سابق در میان حیف و میل شود در این صورت بجهت اطمینان و امیدواری آنها لازمست اعضاء محترم مجلس شورای در فکر تدارک و تهیه تنخواهی بوده باشند که حقوق عقب مانده افراد قشون و سایرین نظارت مجلس مقدس عاید آنها شود پس بهتر این است اعضاء محترم مجلس شورای اگر صلاح دانند این مسئله را مطرح مذاکره فرمایند که چه شکل باید تدارک تنخواهی شود حقوق آنها عاید و آسوده شوند.

ثانیاً بجهت رفع اغتشاشات ولایات اگر اعضاء مجلس شورای رای بدهد لازمست نظامنامه های انجمنهای بالائی را عجلأ بصحابت و کلائی دانشمند کاردان بولایات روانه دارند که بطور صحت ترتیب انتخاب و اتمام آنجمنهای بالئی را بدهند و تکالیف آنها را مشخص نمایند و اسباب آسایش و وسائل امنیت ولایات را فراهم آرند و ملت را بتاسیس مدارس و اعمال خیریه دعوت نمایند.

ثالثاً حالا که ملت هر بیرون خواه مملکت ایران باین مقام آمده اند که در راه حفظ وطن و بیضه اسلام جان نثاری نمایند و از راه غیرت خون گرم آنها در عروق و اعصاب بحیران آمده میخواهند خودشان را فدای حفظ وطن و ترقی مملکت نمایند چه ضرری دارد از جانب دولت معلمین نظامی با بصیرت بولایات بروند و بر تمام طبقات ملت که استمداد و ایات مشق نظامی و جهاد دارند مشق نظامی یاد دهند و علم جنگ بیاموزند در تحت قانون صحیح در اندک مدتی خواهید دید بدون اینکه دولت خرجی کرده باشد مملکت دارای قشون صحیح شده است و در موقع لزوم و احتیاج از راه وطن پرستی همه قسم جان بازی خواهند کرد.

رقم وزارت داخله قرائت شد قریب باین مضمون در مسئله اظهارات مجلس ملی راجع بجناح آصف الدوله جوابی نوشته اند سواد آن فرستاده شده جواب آصف الدوله قریب باین مضمون بود (اینه میدانید که تهمت باین بنده زده اند ابدأ در خراسان تاحال چنین امری اتفاق نیفتاده است و غیرت اهل زعفرانلو و غیره بالاتر از اینهاست که نسبت فروش دختر بآنها داده شود يك نفر پیدا نشده که بگوید که در زمان سلطنت

بعضی از اینها را بفرستند و بعضی دیگر را بفرستند
آقای میرزا فیضعلی آقا - باینستنی معروف است که میکوشند از بدکار همین که بمطالعه طلب را نکردی طلب کار میشود حالا مسئله آصف الدوله است حال گذشته ما را صرف نظر کرده هیچ کویا خیال دارد چیزی هم از حکومت بجنورد گرفته شود.

آقای میرزا سید محمد مجتهد - دو مطلب خیلی لازم است یکی فرستادن نظامنامه ها یکی تأمین ولایات همه جا مشغول شده است از اطراف شکایت میکنند جان و مال مردم دو خطر است.

جهایی از طرفی معاون وزارت داخله رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون (قرارد شد فردا حضرت اشرف با هیئت وزرای مشغول دو ساعت بتربو مانده بیایند ولی بطوریکه عرض شد مجلس عالی نباشد غیر از و کلا و صحیح اصلاح کسی از خارج نباشد همین طرز در پرتین عمارت از ما اشخاص کسی نباشد) بجهت قرائت نظامنامه اساسی صحبت شد گفتند امتحان وقت نیست بماند از برای روز سه شنبه (در این موقع مجلس ختم گردید)

مذاکرات روز دو شنبه ۲۸

دارالشوری ملی

امروز بر حسب معمول مجلس رسمی ملت تعطیل بود ولی چنانچه روز گذشته در مجلس رسمی قرار شد که مجلسی از وزرا مشغول و حجج اسلامیه و وکلا عظام تشکیل شود تا در رفع اغتشاشات و دفع اختلافات بطور بیخبر و چهاره جمعی مذاکره نموده قرار صحیحی بگذارند لذا پس از ورود هیئت وزرا رئیس عنوان کردند که عرض از زحمت افزائی هیئت وزرا این بود که از برای امنیت بلاد و اصلاح امور مملکت کلیه مذاکره شود و بمشاره حجج اسلامیه و وزرا و وکلای صحیحی داده شود.

چند نفر از وکلا عنوانات مختلفه در بی نظمی مملکت اظهار داشته تنظیم و تأمین سکله را در عهد قوه مجریه ثابت دانسته اقدام بدان را خواستار شدند.

اتابک اعظم وزیر داخله - این

مطلب مسلم است که انجام این گونه مطالب بر عهد دولت است و اینکه تا کنون آن طوره که باید اقدام شود نشده بواسطه دو امر بوده است یکی تمام نشدن دستورالعملی های حکام است که امروز حکام خود را بی تکلیف میدانند و دیگر مهیا نبودن اسباب و الاتاجرا در این خصوص صحبت های زیاد میان آمد.

جمعی از وکلا علت بروز و ظهور این همه را اغتشاشات در این چند ماهه که مملکت مشروطه شده است اظهار داشته و در این موقع آقای سید حسن تقی زاده عطفی مقصلی ایراد کردند شاهزاده فرمانرما وزیر عدلیه شرح متوسطی راجع بوفایی که از بیست سال قبل تا کنون اتفاق افتاده اظهار نمودند که این اغتشاشات بتناوب مختلفه دیگر همیشه در خاک آذربایجان و شیراز و غیره بوده و اختصاص باین چند ماهه اخیر نداشته است.

حاج میرزا سلطنته - (وزیر علوم)

که اصلاح کلیه امور مملکت موقوف و منوط بر تهیه پول است و تمام این مطالب و مقاصد که

هنوز هم در این باره نظر نهایی را ندادند و تمام اینها را جمع بجا می آید و نتیجه اعمال از چهل سال تا بحال است و بعضی بامروزه ندارد عجاایه باید در صد نهاده شود. بول بر آمده علاج عاجلی باید اندیشید و فکلا ملایم بهتر و سریعتر از این نمیشود که بدون شتاب و اعمال نهی و تدارک بولی شود حضار هر ما متعین اظهارات ایشانرا نمودند

وزیر داخله - اظهار داشتند در اینکه بدون بول امور اصلاح نخواهد شد شبهه نیست در اینصورت محتاج می شوم بقرض قرض زایا باید از خارج کرد یا از داخل من با خدای خود در خانه کلبه عهد کردم که هرگز از خارج قرض نکنم پس باید از داخل قرض شود قرض از داخل هم موقوف است با تمام امور بانک رفتی که در فرنگستان بودم عنوان ترتیب بانک ملی در ایران خیلی قلوب مردم را متوجه بدینجا ساخته و این بانک اسباب انتظام ایران را بر آورده ولی بعد از ورود ایران دیدم هو اینها هیچ خبری نیست حالا خوب است هیچ الما بود کلام نظام هست کنند و مردم را تشریح نماید تا عمل بانک انجام پذیرد بعد قرار شد برای سعیت در اصلاحات سه هفته یک روز که روز دو شنبه بوده باشد مجلس از خدیج اسلامه و وکلا ووزرا تشکیل هود و مذاکرات لازم بعمل آید و بهیچوسی و اتحاد و اتفاق هیئت متعهد و مجریه جدا در اصلاحات اقدام شود انشاء الله تعالی

مذاکرات روز سه شنبه

۲۹ ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ۲۷ را آقای سید محمد تقی قرائت کردند

اصولی اشخاصی که از برای کمیسیون قوانین تنقیح راجع بحکم انتخاب شده بودند قرائت گردید **حاصلام الاسلام** معلوم است که هر چیزی چنانچه

آخرفاقد اول هم دارد و همچنین هر چه اول دارد آخر هم دارد حالا خوب است اولی هم از برای مدت و توقف و کلا و دوره و کالت آنها معین شود

احسن اللوله - مکرر گفتگو شد قرار شد اول حمل اول مدت باشد

رئیس - خوب است تمام و کلا یک رای شده راری بگذرانند بجهت اینکه نمیشود منتظر ورود تمام و کلا شد شاید یکی از وکلا و لایات پنج سال دیگر حاضر نشوند

آقای سید حسن تقی زاده - خوب است هر مطلبی که در اول اظهار میشود اگر صلاح بدانید مطرح شود باید جداسمی کرد که این مطلب تمام شود رای هم گرفته شود فعلا همین مطلب گمان بنده این است که اول حمل باشد

رئیس - مذاکره شود و زود ختم گردد (جمعی گفتند که اول حمل خوب است و منافی نیست)

در تعیین اول دوره مذاکرات زیاد بملان آمد بالاخره قرار شد رای گرفته شود فصلی که در نظامنامه راجع بدست دوره و کالت و کلا و اول مدت آن معین شده قرائت گردید و قرار شد این صفاقت تغییر ندهد هود و بیانی این که نوشته شد اول مدت موقعی است که تمام و کلا و ولایات در مرکز حاضر شوند این قسم موقوف شد که اول هر دوره اول جوزا است و رعایت حضور تمام و کلا و ولایات نباشد این تغییر داده

شد و این مطلب با اکثریت آراء معین گردید شروع بقرارت قانون اساسی شد مباحثات زیاد بمیان آمده بعد از قرائت سه ماده مجلس ختم شد

مذاکرات پنجشنبه غره جمادی الاولی

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز ۲۹ شنبه ۲۹ آقامیرزا طاهر قرائت کردند

آقامیرزا محمود - اگر اجازه بفرمائید امروز که پنجشنبه است و باید مطالب متفرقه گفته شود مطلبی است عرض کنم رئیس - چون کار مهمی در پیش است و آن قانون اساسی است باید او را قرائت کرد

آقا شیخ ابراهیم - خوب است در خصوص فرستادن نظامنامه انجمنها گفتگو شود و بعد قانون اساسی قرائت شود

رئیس - در خصوص نظامنامه انجمنها حاجت بگفتگو نیست دولت بتموسط حکام فرستاده مجلس هم رای نداد که کسی از طرف مجلس برود

حاجی امام جمعه خوئی - جناب رئیس عجاایه باید کاری کرد که این انقلابات از ولایات رفع شود فرستادن نظامنامه بدون معلم از طرف مجلس نتیجه خوبی نخواهد داشت

اشخاصی که در آن دوره انتخاب شده اند انتخاب آنها مطابق این ترتیبیکه در اینجا نوشته شده نیست اگر چنانچه این نظامنامه برود و انتخاب آنها مطابق این نظامنامه نباشد و بخواهید تغییر بدهید منجر به اغتشاش خواهد شد

آقامیر عیاد - اگر بنا بشود تغییر بدهند اسباب انقلاب خواهد شد در این نظامنامه نوشته شده که سه بیشتر از اینها که حالا انتخاب شده اند خواهد بود این اشخاصی که از سابق انتخاب شده اند بجال خود باخند مابقی را هم مطابق این نظامنامه انتخاب کنند

حاج امام جمعه خوئی - صحیح است مجلس نباید مسؤل بشود ولی اگر انقلابی ظاهر شد آنوقت چه باید کرد چه ضرر دارد پیش از وقت جلو گیری هود

وکیل التجار - در باب اختلاف از بابات و کلا

سابق چنان بنظر می آید که خیلی کم خواهد شد زیرا که آنها از سابق با اکثریت آراء منتخب شده اند و با کمال درستی مشغول شده اند اما از بابات کم و زیادای عده هم از اینکه برورند یا نزورند اختلاف خواهد شد

آقای شیخ حسین - هشت ماه است که در اینجا نشسته ایم و مردم میگویند که ماهیج کار نکرده ایم در حقیقت هم همینطور است تاکنون ما گرفتار همین انجمنها بودیم حالا کار را باید تمام کرد که بهما باز گرفتار نشویم

رئیس - این مطلب کوچک نیست در تمام مالک انجمنها بدو تشکیل شده و بعد مجلس ملی تشکیل داده شد ولی در اینجا برعکس شده حالا باید این انجمنها را منظم کرد

آقای شیخ حسین شهیدی - هر وکیل که از یک جانی معین کرده اند لایحه امینان باو داشته اند حالا اگر وکیل برود و ترتیب انجمنها را بدهد بهتر است

حاج محمد تقی - آنوقتیکه آن اغتشاش در قزوین بروز کرد شما در قزوین بودید چرا نتوانستید جلو گیری نمائید

آقای شیخ حسین شهیدی - آنها چند نفر معدودی بودند جزئی اغتشاش هم ظاهر شد بعد هم اصلاح شد

حاج امام جمعه - اینکه میگویند بارفتن وکلا از عده و کلا در اینجا کم میشود ما میبینیم هر روزی که مجلس متعقد میشود لا اقل بیست نفر از وکلا حاضر نیستند پس اگر همین عده برورند بولایات و رفع این انقلابها بشاید چهره دارد

رئیس - آنروزرا اکثر گفتند حاجت بر رفتن کسی نیست

حاج امین الضرب - یک مأموری لازم است برود ولی نه از طرف مجلس بلکه کسی باشد که هم مجلس دوم وزارت داخله هم وزارت علوم صلاحیت او را تصویب کنند این ترتیب ضرر ندارد

رئیس - اینکه از جانب دولت مأموری برود یا نزود با خود دولت است ولی از طرف مجلس گفته شد کسی لازم نیست برود

آقای سید حسن تقی زاده - این مسئله را عنوان کرد که از طرف مجلس وکیل برود هیچ نباید طرح کرد زیرا که مخالف تمام قوانین است و بر فرض اکثریت آراء علاوه باز مخالف قانونست ولی معلمی از طرف دولت براهنامهی مجلس برود ضرر ندارد

رئیس - پس باید این مطلب را جمع کرد بدولت که اگر لازم است اشخاصی را معین کرده بفرستند

حاج امام جمعه - بلی نرفتن از طرف مجلس قائده اش این است که مشولیت از عده مجلس ساقط میشود ولی مجلس نباید در این موقع بعد از این همه انقلابات خود را بیطرف قرار دهد باید در فکر برادران دینی خودمان که مبتلا به مدمات هستند باشیم

رئیس - پس رای اینست که کاغذی بوزارت داخله نوشته شود که مأموری بفرستند

حاج سید عبدالحسین شهشانی (۱) - نه بطور مطلق بلکه مجلس هم باین اشخاص اطمینان و اعتمادی داشته باشد

حاج سید نصر الله - اطمینان را نباید وزارت داخله حاصل نماید اگر نظامنامه قرائت شود معلوم میشود

آقامیرزا محمود خوانساری - قبل از رفتن نظامنامه در ولایات اختلافی نبود حالا چه ضرر دارد نظامنامه برود هر که اختلافی ظاهر شد آنوقت مأمور برود

آقای سید حسن تقی زاده - باید بدانیم که کار در این دنیا ترتیبی داشته یا آنکه باید ما تمام را در این مجلس مطرح کرده مدتی در آن مباحثه و مذاقه کنیم لابد ترتیبی در میان بوده است مشولیت را تمام بما نمیدهند اگر هم قبول کنیم غلط است فقط باید از وزارت داخله خواست الا اینکه وقتیکه او خواست مأمور بفرستند صلاحیت اشخاص

(۱) این اسم باستناد روزنامه مجلس در چند مورد شامنهانی یا شهنشاهی پیچیده شده است اینک تصحیح میشود